

Wat schrijf dat blif (9)

Door Goaitsen van der Vliet in 't *Inschrien* 2013-1

De vorige aflevering van deze rubriek ging over de negentiende-eeuwse woordenlijsten van Behrns en Te Velthuis. Beide handschriften hadden misschien kunnen uitgroeien tot het allereerste Twentse woordenboekje, maar ze lijken vooral voor eigen gebruik bedoeld te zijn geweest. Er zit weinig systeem in, en de nodige ophelderingen voor andere lezers ontbreken. Toch was het pionierswerk, in een tijd dat de oostelijke streektaalen door de schrijvende en lezende elite nog lang niet voor vol werden aangezien. Mocht het nog eens zo ver komen, dan moest er eerst nog heel wat water door Regge en Dinkel stromen.

In de jaren die volgden verschenen wel eens rijtjes woordverklaringen en uitdrukkingen in taal- en onderwijskundige bladen, maar het zou nog een hele eeuw duren, tot na de Tweede Wereldoorlog, voordat er echte publiksuitgaven aan de taal van Twente werden gewijd. De lijst in het vorige nummer van 't *Inschrien* getuigt hiervan. Maar lang niet alles verscheen in druk. Los van elkaar werkten verscheidene liefhebbers van de *moderspraak* aan eigen woordenverzamelingen. Ordelijke handschriften of stapels ruwe notities die zinloos achterbleven als de maker ervan kwam te overlijden.

Grote voorbeelden hiervan zijn de al eerder vermelde taalschatten van Bezoen (-1953), Dingeldein (-1953), Vloedveld (-1961) en Huzink (-1962). Ieder met duizenden Twentse woordverklaringen. Als ál die aantekeningen toen een beetje waren gestroomlijnd en samengevoegd, dan had Twente midden jaren zestig al een heel aardig streekwoordenboek kunnen hebben. Dan hadden de woorden uit het proefschrift van Ribbert over de taal van Tilligte (1932) en het *Abecedarium* (1963) van Buursink er misschien nog wel bij gekund! Helaas was het toen net hommeles in de Twentse taaltuin. Dat kwam door de roerige ontvangst van de voor die tijd nogal openhartige novelle *De boetenste duusternis* (1961) van Johan Gigengack. De in 1955 opgerichte Twentsche Schrieverskring ging, mede door het overlijden van *grand old master* Vloedveld, door interne tegenstellingen in rook op. De ego's waren groter dan de gedeelde idealen. Naar Frank Löwik in *De Twentse Beweging* (2003) werden zo de jaren zestig voor de streektaal de *stille jaren*.

Kortom: de nodige ambities en samenwerkingsverbanden voor het uitgeven van een breed gedragen Twents woordenboek waren er niet. De nagelaten verzamelingen bleven liggen waar ze lagen, tot in lengte van dagen. Ondertussen werkten G.J.H. Dijkhuis in Borne en K.D. Schönfeld-Wichers in Rijssen, ieder op zijn eigen wijze, aan respectievelijk *Twents in Woord en gebruik* en *Woordenboek Nederlands Twents*. Beide verschenen in druk in 1979.

Tot zo ver het grote werk. Kleine voorbeelden van vergeten verzamelingen van Twents taaleigen zijn er ook. Twee daarvan die de afgelopen jaren zijn opgedoken, worden hierna besproken.

1. Oertwentsche woorden (1975) van de in Oldenzaal geboren Anna Veldman (1893-1986).

Voorin de eerste van dit viertal, mogelijk uit een boedelverkoop afkomstige schoolschriften verduidelijkt de maakster:

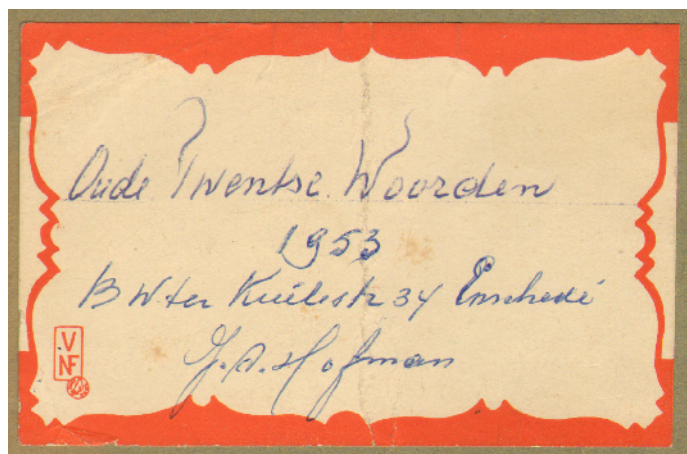
Zeer oude Twentsche woorden verzameld door ondergetekende, nergens uit gehaald of opgezocht. Veel van thuis gehoord en in de omgeving. Ermee begonnen 8 maart 1972.

Op 15 december 1974 de 1000ste volgeboekt. A. Velthuis-Veldman, Ir. Schefferlaan 35, Hengelo. Geboren te Oldenzaal 12 februari 1893.

Veel meer dan dit weten we nog niet van deze, misschien wel enige vrouw ooit die Twentse woorden vergaarde. Uit haar introotje maken we op, dat ze hiervoor putte uit herinneringen aan haar jeugdijaren aan het begin van de vorige eeuw. De kans is groot, dat ze die doorbracht in haar geboorteplaats Oldenzaal, maar zeker is dat niet. Om de weergegeven taal goed te kunnen duiden, willen we dat natuurlijk wel graag weten. Het handschrift bevat flink wat stads (Hollands) idioom, maar ook zeker zo veel oude, soms nergens

anders bekende Twentse woorden. Een deel lijkt uit de informele omgangstaal van jongeren te komen. De handicap van deze verzameling is, dat er nauwelijks vertalingen bij staan. We kunnen dan ook alleen maar gissen naar de betekenissen van woorden als *beseabeld*, *fronthoorn*, *geviefd*, *klunger*, *knapkook*, *knuppelkook*, *krentenkökker*, *piepsnot*, *rotsjwans*, *slepklomp*, *slupperd*, *stoeter*, *strong*, *teksen*, *tier-an*, *treatern*, *voela*, *weidemännekes* en *zieder*.

Over Anna Maria Gesina Veldman is op genealogische websites te vinden, dat ze vier broertjes en zusjes kreeg die allemaal heel jong stierven. Haar vader, bakker Johannes Lambertus Veldman, overleed toen ze elf was. Ze trouwde met de Hengelose leraar Lambertus Velthuis (1891-1981). Via Google en via de website Graftombe bleek nog te achterhalen dat het echtpaar begraven ligt in Roermond. Op de steen is hij *Mijn dierbare echtgenoot* en zij *Onze dierbare oma*. Kinderen waren er in 1986 blijkbaar niet meer. Kleinkinderen wel.

2. Oude Twentse Woorden (1953) van de in Enschede geboren Jan Hofman (1905-1998).

Dit handschrift dook op in de nalatenschap van journalist/schrijver Johan Buursink. Het bevat ruim 450 vaak wat minder bekende woorden en uitdrukkingen. Gelukkig allemaal met verklaringen die later (en deels door een ander) toegevoegd lijken te zijn. Een paar bladzijden bevatten knipsels met rijmen van *Graads van 'n Wegwiezer* (Lex Meuris) uit de eerste maanden van 1953, inclusief watersnoodramp.

Van woordenlijster Jan Albert Hofman en zijn bronnen weten we bitter weinig. Maar wel dat zijn beide ouders uit het noorden van het land kwamen. Dan is het natuurlijk de vraag waar en van wie hij zijn Twentse woordenschat heeft opgedaan.

Stadsplat is het duidelijk niet, vanwege het voorkomen van oude ou-klanken waar je de o van rose zou verwachten, zoals in *goustok* en *ousbalg*. Vergelijkbare varianten kennen we uit het werk van Hendrik Eitink (Enschede 1895-1971) en uit de 19e eeuw. Waar zou Hofman die hebben gehoord? Onderaan een half met gezegden en volksrijmpjes gevulde bladzij is een plaatsnaam neergekrabbeld: *Bornerbroek*. Laat Johan Buursink ons hier weten waar we het moeten zoeken? Het gegeven dat de eerder genoemde *Wegwiezer* een Bornse uitgave was, wijst ook al in die richting. Maar ja, met enkel veronderstellingen komen we er niet. Tot slot, voor de afwisseling nu eens mét vertalingen, wat woorden uit Hofmans lijst die we nog niet kenden uit andere bronnen: *heuerd* (regenwolk), *jewweln* (vervelend doen), *mekkel* (groot), *miernstroo* (hard gras, wildgewas), *preisterears* (praatjesmaker), *prökkel* (kachelpook), *stoomrok* (fabrieksrok), *trensels* (treuzelen) en *zoepdörke* (dronkaard).

Oproep

Lezers die ons iets kunnen vertellen over Anna Veldman, Jan Hofman of de onbekende woorden, zijn bijzonder welkom bij de Twentse Taalbank. Andere belangstellenden natuurlijk ook.